

Cornelis Lelylezing

Bouwen aan en voor de toekomst van Flevoland

Genootschap Flevo

27 september 2022

Provinciehuis te Lelystad

GENOOTSCHAP FLEVO

Opening door voorzitter Andries Greiner

In deze door het Genootschap Flevo georganiseerde lezing worden de aanwezige bestuurders, volksvertegenwoordigers bij decentrale overheden, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en overige geïnteresseerden geïnformeerd over een zeer actueel thema:

Hoe wil Flevoland de enorme bouwopgave die Nederland heeft invullen?

Peter Glas (Deltacommissaris) gaat als keynote spreker in op het klimaat en het water in Nederland. Hij vertelt over het Deltaprogramma en het bouwen in Flevoland.

Daarna geeft Martine Visser (directeur-bestuurder Centrada Lelystad) als coreferent haar visie op het klimaatadaptief bouwen voor de toekomst en deelt Commissaris van de Koning Leen Verbeek enkele observaties.

Voorzitter Andries Greiner heet alle aanwezigen welkom bij de 14^e Cornelis Lelylezing; sinds 2007 een jaarlijks evenement, met uitzondering van de coronajaren.

De lezing gaat altijd over een Flevolands onderwerp of heeft betrekking op Flevoland en heeft als achtergrond de naam van Cornelis Lely, de man achter de drooglegging van de Zuiderzee, hoog te houden. Het is fijn dat vandaag de achterkleinzoon van Cornelis Lely, Jan Lely, aanwezig is. Een speciaal welkom.

Naast de naam hooghouden willen wij ook in zijn lijn kennis delen, kennis activeren.

In 2018 sprak minister Van Nieuwenhuizen over breed waterbeheer in de 21^e eeuw. In 2019 sprak Ed Nijpels over klimaat en energie en nu gaat de lezing over bouwen aan en voor de toekomst van Flevoland. Voorheen werd de lezing altijd georganiseerd door Stichting Kennistransfercentrum Flevoland. Die stichting is inmiddels samengegaan met Genootschap Flevo, dat dit jaar zijn 84ste verjaardag viert.

Nederland staat voor een grote woningbouwopgave. Flevoland alleen al heeft zich voorgenomen om in de komende zeven of acht jaar 40.000 woningen te bouwen. Voor een deel gepland in gebieden met bodemdaling als hoofdkenmerk.

Deze middag komen drie hoofdvragen aan de orde:

1. Hoe zorgen we voor woningbouw die klimaatbestendig en duurzaam is?
2. Hoe zorgen we dat die woningbouw bijdraagt aan een gezonde en vitale samenleving?
3. Hoe zorgen we ervoor dat die woningbouw bijdraagt aan de integrale ontwikkeling van het gebied?

Hopelijk vinden we vanmiddag een begin van een antwoord op deze vragen.

De Deltacommissaris, Peter Glas, heeft vorige week het Deltaprogramma 2023 gepubliceerd. De essentie daarin is: Maak tempo met de uitvoering van de maatregelen uit het Nationaal Deltaprogramma! Verbind de opgave voor natuur, duurzame landbouw en woningbouw met de opgave om Nederland klimaatadaptief te maken!

Neem dan het water- en bodemsysteem als basis.

Nederland moet zich beter voorbereiden op extreme gebeurtenissen met onvoorspelbare gevolgen.

Het is een belangrijk, zwaar onderwerp, waarop de sprekers vandaag goed hun licht kunnen laten schijnen.

Peter Glas vertelde hem dat hij heeft gewerkt bij het Waterloopkundig Laboratorium in Delft. De voorzitter vroeg hem: Dan ben je zeker ook vaak in de Noordoostpolder geweest? Hij wilde hem ontlokken dat hij zich een beetje Flevolander voelt, maar dat bleek niet het geval.

Peter Glas is niet vaak in de Noordoostpolder geweest, maar hij kent wel het principe van de schaalmodellen die daar staan en die momenteel weer in ere worden hersteld.

Peter Glas gaat in op het klimaat en het water in Nederland

Peter Glas bedankt voor de vriendelijke inleiding. Hij kwam overigens graag in de Noordoostpolder, maar was gestationeerd in Delft. Er was wel een verschil tussen Delft en De Voorst (de toenmalige nevenvestiging van het Waterloopkundig Laboratorium in de Noordoostpolder) dat uiteindelijk is opgeheven en nu het prachtige Waterloopbos is geworden.

Peter Glas

Hij zegt graag ja op de uitnodiging om deze lezing te houden. Het is zware kost, maar hij hoopt zijn presentatie op een luchtige manier te brengen, zodat die de discussie die daarna volgt en de vertaling naar Flevoland bevordert.

Het onderwerp is: Werken aan een veilige en leefbare Delta. De presentatie is opgebouwd in de volgende elementen:

- Klimaat en water in Nederland
- Deltaprogramma
- Klimaatadaptief bouwen
- Flevoland.

Klimaat en water in Nederland

De opgave is 900.000 tot 1 miljoen woningen te bouwen in dit decennium. Nederland is een delta die zakt. Grote delen van Nederland zakken nog steeds.

Oorzaak is dat duizend jaar geleden begonnen is met draineren, greppels graven en sluzen aanleggen. Lang gaat dat goed totdat, ook door de zeespiegelstijging, het water niet meer kan worden afgevoerd. Het land bleef zakken, totdat er in bepaalde gebieden zelfs bij eb problemen ontstonden. Dat leidde tot waterbeheer en de aanleg van dijken. Het oudste waterschap Rijnland dateert van 1255.

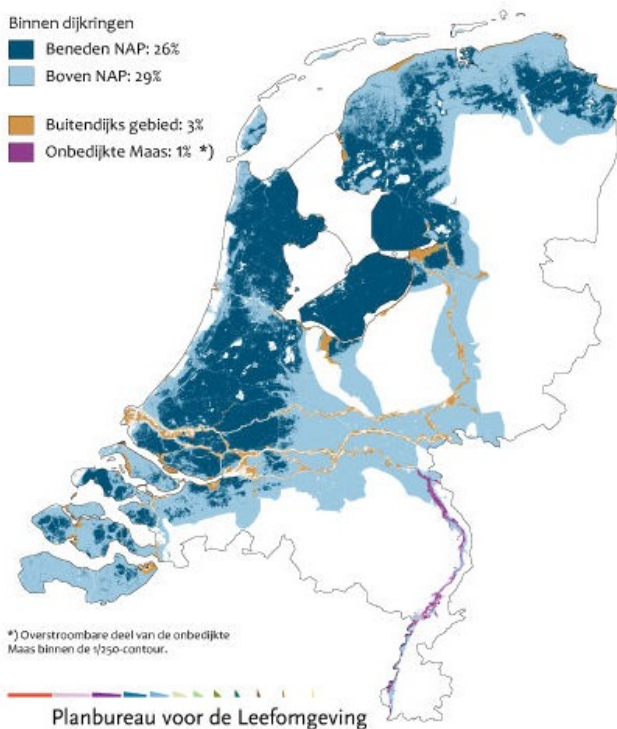
De watersnood van 1916 was heel belangrijk, zonder

die storm was het minister Lely wellicht niet gelukt de aanleg van de Afsluitdijk erdoor te krijgen. In 1932 werd die dijk gedicht. De dijk schiep de conditie om de IJsselmeerpolders te ontwikkelen.

Na de watersnoodramp in 1953 kwamen de Deltawerken. In de jaren tachtig dacht men dat Nederland door de Deltawerken veilig was, maar in de jaren negentig bleek dat niet het geval. Er was hoogwater, de Maas trad buiten haar oevers, er was een bijna overstroming van de Rijn takken en er was een evacuatie bij Tiel nodig. Momenten die Nederland aan het denken zetten. Kennelijk neemt het water ruimte, de bedreiging komt niet alleen van de zee, maar ook via de achterdeur, de rivieren. Dit bleek in 2021 bij de wateroverlast in Limburg. Onze delta is veilig, maar ook kwetsbaar. Als je niet blijft investeren in het onderhouden van dijken en gemalen, komt het water op enig moment toch. 60% van de delta zakt en kan overstromen.

Er wonen tien miljoen mensen achter dijken. Er is dus veel te beschermen.

In recente jaren stond 90% van de waterlopen in hogere delen van Nederland droog en was er aan het eind van de zomer een watertekort om het grondwater aan te vullen. Terwijl gemiddeld genomen de neerslag

Watersnood 1916

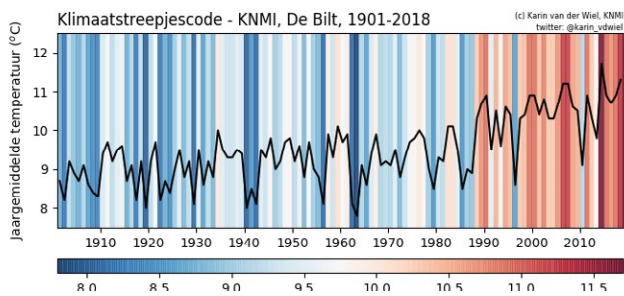
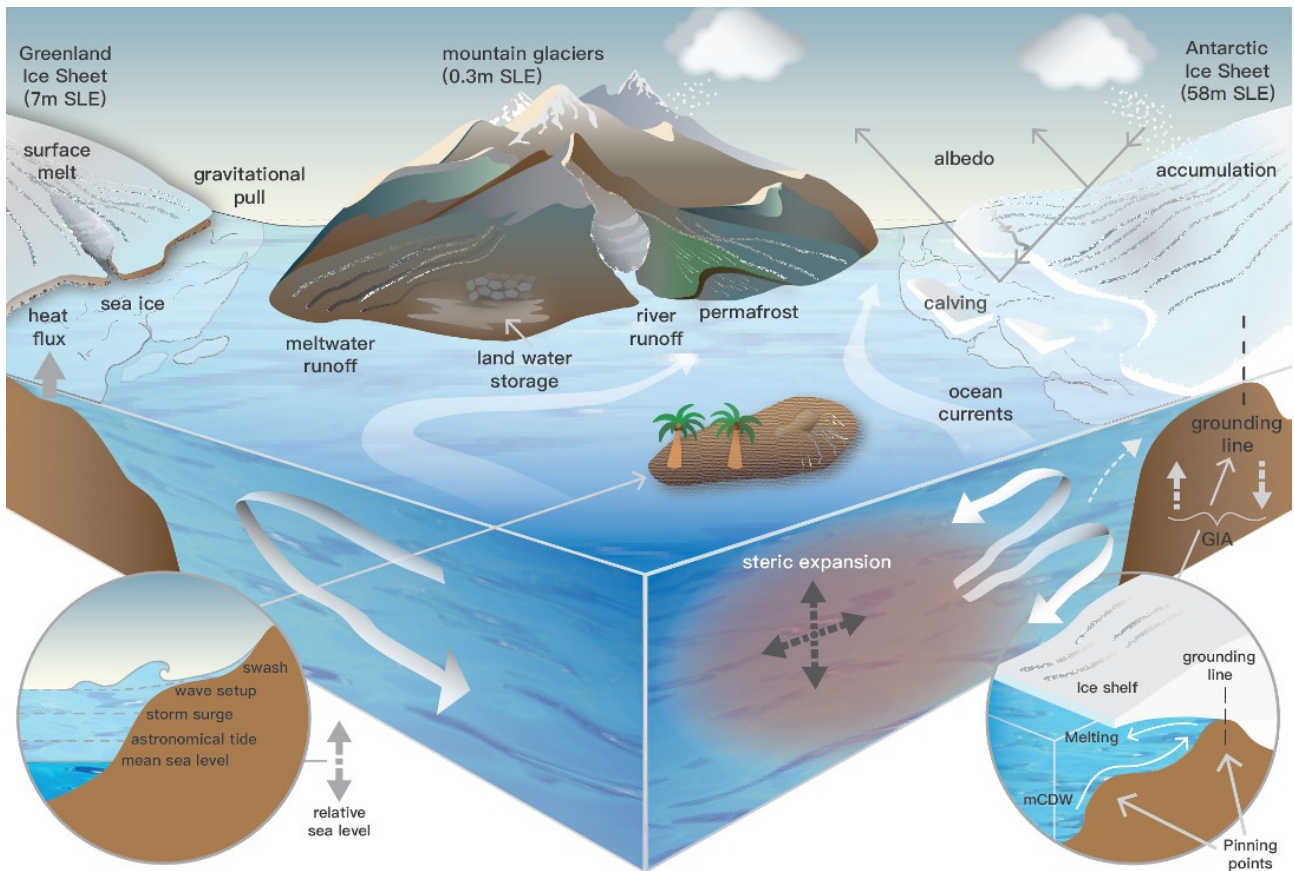
de afgelopen decennia is toegenomen. Niet alleen Nederland droogde uit afgelopen zomer, dat was in heel Europa zo en ook elders op het noordelijk halfrond. Het begin van herstel is er, maar het is afwachten of aan het begin van het groeiseizoen de grondwaterstanden (zowel ondiep als diep) zich kunnen herstellen. We hebben te dealen met: nat wordt natter, droog wordt droger, heet wordt heter en het gebeurt vaker. Extreme buien en extreme droogte kunnen tegelijkertijd plaatsvinden. Wat nu 1/1000 jaar plaatsvindt, kan over twintig jaar 1/100 jaar zijn.

Het KNMI vertaalt de rapporten van Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) naar de Nederlandse situatie. Recente IPCC-rapporten gaan over wat gemeenten wordt, de impact van het signaal, de adaptatie, de restkwetsbaarheid, de mate waarin we erin slagen de klimaatverandering binnen de perken te houden door minder broeikasgassen uit te stoten.

Heel lang was een zeespiegelstijging bij onze kust nog niet te zien. Inmiddels is er een publicatie waarin staat dat de zeespiegel ook aantoonbaar stijgt.

Als al het ijs op Antarctica smelt, zorgt dat voor 58 m zeespiegelstijging en houdt Nederland het niet droog. Op Groenland smelten de gletsjers al in hoog tempo.

Wanneer alle landen zich houden aan de emissie-reductiedoelstellingen, zoals afgesproken in Parijs, dan blijft de opwarming mondiaal beperkt tot 1,5-2 graden en stijgt de zeespiegel tot 2100 misschien 30 cm. Gebeurt dat niet, dan komt de opwarming uit boven de 3-4 graden en stijgt de zeespiegel 1 m.

Gemiddelde temperatuur in Nederland stijgt

Een grote onzekere factor is de stabiliteit van het landijs op Antarctica. Als er tussen het land en het ijspakket relatief warm water indringt, breekt het ijs sneller in grotere hoeveelheden af, drijft het naar warmere streken en smelt het harder. Dan is in 2300 een stijging van 2 m denkbaar.

Er speelt veel tegelijkertijd: extreme stormen, neerslag, kusterosie, vaker droogte/hitte, bodemdaling, zeespiegelstijging. Er is steeds meer belang om het

geïnvesteed vermogen achter de dijken en op de hoge zandgronden te beschermen.

Deltaprogramma

In 2007 is aan de Tweede Deltacommissie de vraag voorgelegd: "Kunnen we hier wel blijven wonen?"

Het antwoord was: ja, mits ... Zoals: mits Nederland zich op de klimaatverandering voorbereidt. Voor de commissie was duidelijk dat hier blijven wonen niet kan door alleen maar te reageren op dingen die gebeuren, dat consequenter het doel verder weg geprojecteerd moet worden: 2050 of 2100. En dan terug redeneren naar wat vandaag gedaan moet worden.

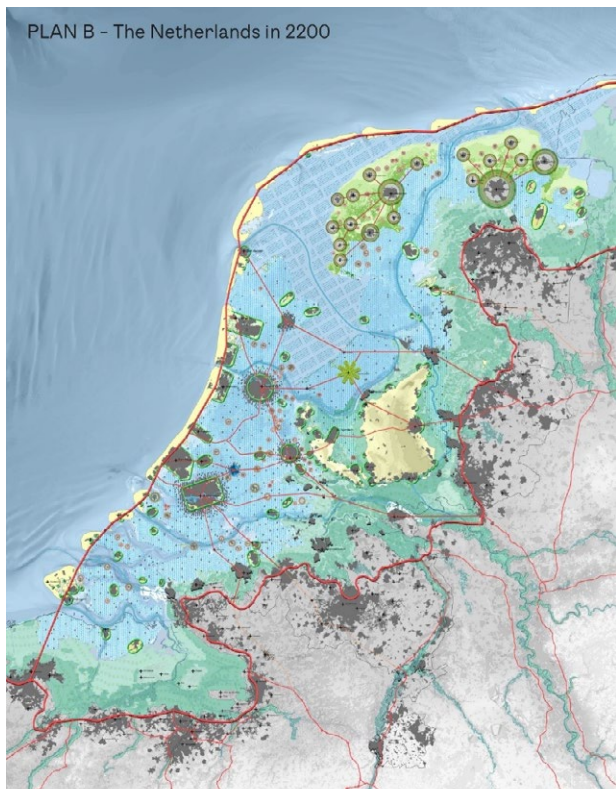
Een van de twaalf aanbevelingen was bijvoorbeeld nieuwe waterveiligheidsnormen voor de primaire keringen (de oude normen stamden uit de jaren zestig) vast te stellen. Het risico (kans x effect) is nu meegenomen in de wet.

Voor de kust: zandsuppletie. Zand uit zee wordt op het strand aangebracht.

Deltacommissaris Cees Veerman zei: "Zet maar 1,5 m extra water op het IJsselmeer, zoetwater wordt schaars." Daar schrok iedereen van. Inmiddels is er een nieuw peilbesluit maar daarin gaat het over 0,1 m naar boven en verder uitzakken. Dit jaar heeft dat al gewerkt. De vraag is of niet sneller dan was voorzien die discussie weer gevoerd moet worden. Hoeveel moet er nog extra bovenop? Hebben we dat water? Klopt de afvoerverdeling van de rivieren daarbij? Hoeveel mag het uitzakken? Wat betekent dat voor de ecologie, de stabiliteit van keringen en buitendijkse functies?

Ook is aanbevolen nieuwbouw op ongunstige locaties af te wentelen.

Er is een oproep gedaan voor nationale regie. Er kwam een Deltaprogramma tot stand, met een Deltacommissaris die regeringscommissaris is. Belangrijk is dat er een Deltafonds is ingesteld, er wordt elk jaar geld gereserveerd om vooruit te kunnen plannen.

Ziet Nederland er in 2200 zo uit?

Het Deltaprogramma gaat over waterveiligheid, zoetwater, ruimtelijke adaptatie, maar niet over drinkwater. In het onderzoek naar de zeespiegelstijging 2100 tot 2150 is gekeken naar mogelijke strategieën. Je moet ver vooruit durven te denken om besluiten te kunnen nemen, want het kost decennia om plannen te realiseren.

Nu is het ook doorgedrongen tot de politiek. In het coalitieakkoord Rutte IV staat: "Naast klimaatmitigatie ook hard aan de slag met klimaatadaptatie." Er wordt o.a. gesproken over extra investeren in het Deltafonds, de uitvoering van het Deltaprogramma versnellen en meer aandacht voor hittestress.

Begin november gaat er een brief naar de Kamer waarin zal staan dat water en bodem sturend zijn, dat niet langer het principe geldt dat de functie altijd voorrang krijgt en het water maar moet volgen. Vroeger was het: peil volgt functie. Inmiddels is het: functie volgt peil.

Het coalitieakkoord spreekt ook over versnellen van de woningbouw.

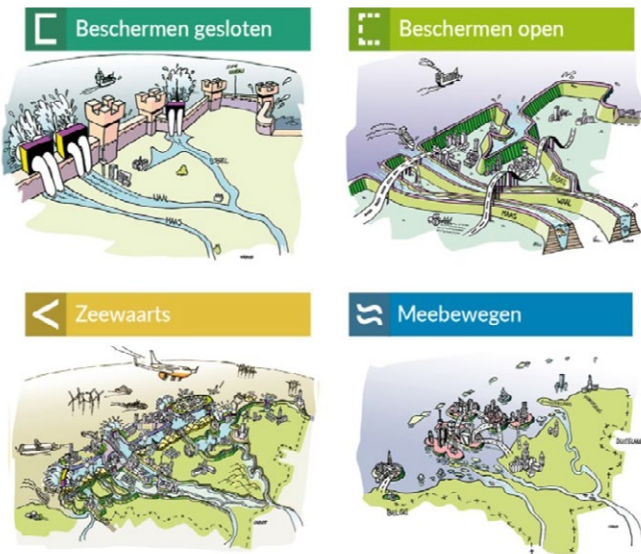
Klimaatadaptief bouwen

In de analyses wordt bekeken welk deel van Nederland overstroombaar is, welk deel zakt, welk gebied gevoelig is voor wateroverlast.

Op uitnodiging van de ministers van VROM en IenW heeft Peter Glas daarover twee brieven gepubliceerd. De 1^e gaf aan dat, als je ergens bouwt, je na moet denken over hoe dat dan moet. Voorkom investeringen waarvan je later spijt krijgt.

Het advies was: benut de stresstesten. Elke gemeente heeft gekeken naar overstromingsrisico, wateroverlast, hitte en droogte. Met buurgemeenten gaan ze het gesprek aan over wat dat betekent, welke maatregelen ze willen nemen, wat ze eventueel accepteren. Om dat meetbaar te maken heeft minister De Jonge aangekondigd dat er een landelijke maatlat komt. Dan weet iedereen waar hij aan toe is.

Er is aandacht gevraagd voor meerlaagsveiligheid. De dijken beschermen, maar houd bij de bouwwijze rekening met het geval het water toch verder komt. Zorg dat er draaiboeken zijn voor het geval er, zoals in Limburg, een overstroming is.

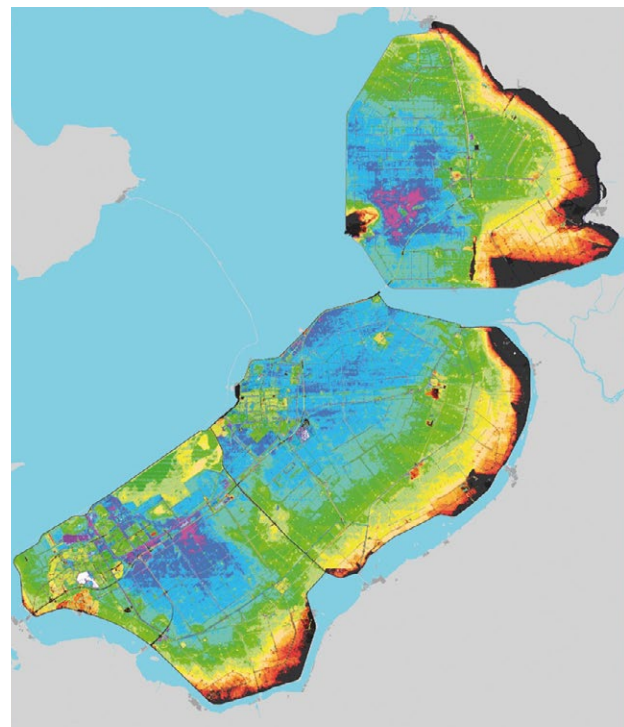

De 2^e brief adviseerde om, als er nog niet besloten is waar gebouwd gaat worden, maar je wel weet dat het moet gebeuren, goed na te denken over waar dat kan. De ambitie van alle gemeenten samen is het bouwen van bijna 1 miljoen woningen. Daarvan liggen er 820.000 in een gebied dat een of meer gevoeligheden kent. Uit de analyse van SWECO van de landelijke investeringen in infrastructuur, woningbouw, energietransitie, klimaatadaptatie tot 2050 voor heel Nederland kwam een bedrag van € 900 miljard (€ 30 miljard per jaar). Dat komt bij wat er al is. Voor Flevoland gaat het om € 23 miljard, de groei van het aantal woningen is het sterkst in Flevoland (23%).

Flevoland

In de onlangs vastgestelde Nationale Omgevingsvisie Monitor (NOVI) is ook gekeken naar de kwetsbaarheid van locaties vanwege de waterhuishouding en bodemdaling. In de Randstad is die kwetsbaarheid groot, in Flevoland valt het nog mee.

De gemeenten in Flevoland werken samen in het KAF (Klimaat Adaptatie Flevoland). Als uitvloeijing van het Deltaprogramma is er een *Impulsregeling klimaatadaptatie* tot stand gekomen om maatregelen versneld uit te voeren. Er is € 200 miljoen rijks-geld, maar de verplichting is dat er bij elke euro van

< - 5,50 m	- 4,24 tot - 4,00 m	- 2,74 tot - 2,50 m
- 5,49 tot - 5,25 m	- 3,99 tot - 3,75 m	- 2,49 tot - 2,25 m
- 5,24 tot - 5,00 m	- 3,74 tot - 3,50 m	- 2,24 tot - 2,00 m
- 4,99 tot - 4,75 m	- 3,49 tot - 3,25 m	- 1,99 >
- 4,74 tot - 4,50 m	- 3,24 tot - 3,00 m	
- 4,49 tot - 4,25 m	- 2,99 tot - 2,75 m	

Actuele hoogtekaart van Flevoland

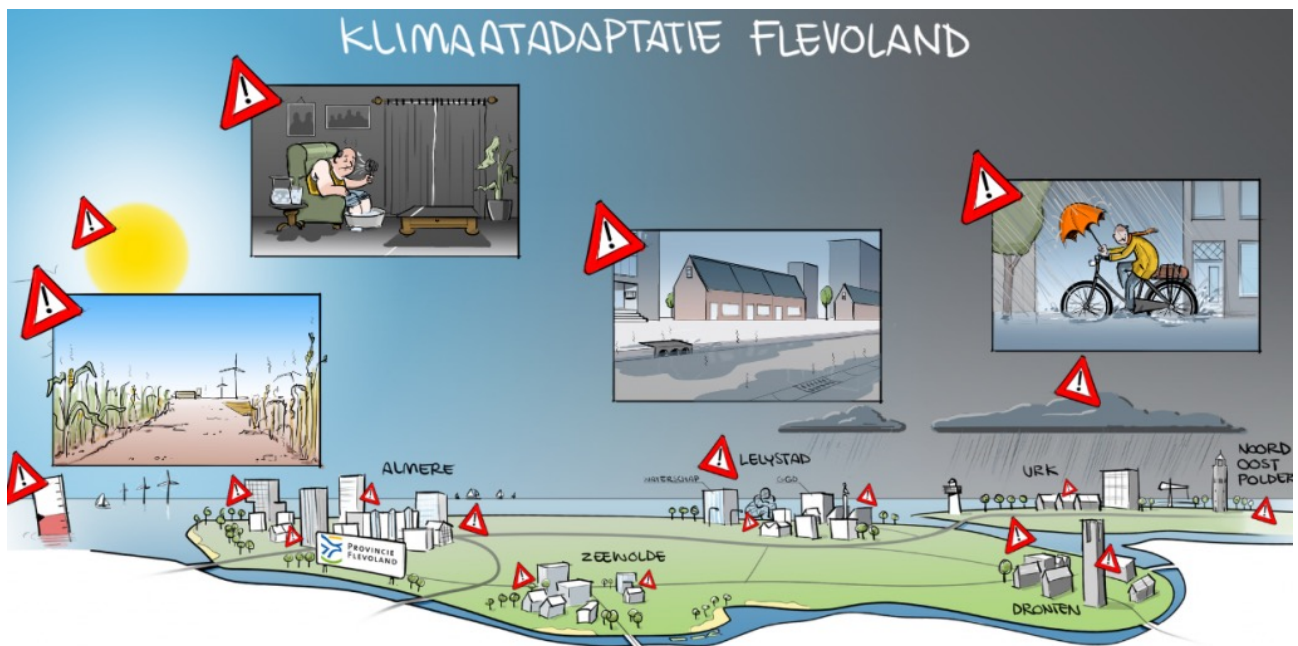
het Rijk € 2 uit het gebied komt. In de Flevoland is er al wel ambitie, maar wordt er nog weinig gebruik van gemaakt vanwege een tekort aan capaciteit, kennis en kunde.

Op internet zijn kaarten beschikbaar om het gesprek hierover op gang te brengen: kaarten van hoogte, overstromingskansen, bodemdaling tot 2050, wateroverlast, hittestress.

Op 21 september 2022 heeft Peter Glas via de minister het Nationaal Deltaprogramma 2023 aangeboden aan de Eerste en Tweede Kamer.

Goed nieuws is dat de Kamer twaalf jaar op rij unaniem akkoord is gegaan met het Deltaprogramma. Het gevoel van urgentie is er dus.

Peter Glas sluit af met het advies de aanbevelingen van het Deltaprogramma te benutten bij de transities. De vrijblijvendheid is voorbij, ga echt aan de slag!

Martine Visser geeft haar visie op klimaatadaptatie

Ze herinnert zich gesprekken over wat er gebeurt als de dijken doorbreken, daar werden crisisoefeningen voor gehouden. Het verhaal van Peter Glas vervult haar met een zekere trots. Nederland investeert miljarden in een Nationaal Deltaplan, denkt

Martine Visser

echt vooruit, trekt lessen uit overstromingen. Niemand is tegen investeringen in dijken, maar als gezegd wordt dat op die plek geen woningen meer gebouwd mogen worden, wordt het spannend. Is de mening daarover niet unaniem, gaat het gesprek niet meer zo soepel. Ze wil het perspectief van de woningbouwcorporaties in Flevoland delen, die samen 45.257 woningen hebben (26%). De nieuwbouwplannen tot 2030 gaan uit van circa 7.500 woningen; een groei van 16,5%. Flevoland staat symbool voor maakbaarheid. Cornelis Lely stond aan de basis van de gedachte van de inpoldering van de Zuiderzee. Tegelijk is Flevoland ook de provincie die meer dan elders ondervindt hoe weerbarstig het is om vanuit niets een samenleving te bouwen. Met

het bouwen van steden en dorpen is niet alles geregeld, leven mensen niet automatisch goed samen, zijn er niet gelijk alle voorzieningen. Voor alles wat op het oude land in de loop van jaren opgebouwd is, natuurlijk gegroeid is, moet hier harder gevochten worden. De corporaties zien dat in de kwetsbare wijken waar veel mensen wonen die letterlijk weinig kapitaal hebben, maar ook weinig sociaal kapitaal. Ze hebben weinig sociale vangnetten om dat op te vangen.

Dat ook de randvoorwaarden van voorzieningen voor de samenleving op orde moeten zijn, geven de corporaties steeds terug in het gesprek met het Rijk. Ze vragen het Rijk daarin te investeren.

In ruil voor het afschaffen van de verhuurdersheffing, hebben de woningcorporaties nationale prestatieafspraken gemaakt. Die worden nog verder uitgewerkt. De minister wilde voor die afschaffing iets terug: huurverlaging, huurmatiging, veel nieuwbouw, leefbaarheid, wonen en zorg, verduurzaming. Die nationale prestatieafspraken gaan echter niet over klimaatadaptatie.

Als de dijken rond Flevoland doorbreken, is Flevoland weg. De dijken zijn echter sterk, Flevoland heeft relatief weinig last van wateroverlast of droogte. Er is, met name in Almere, wel sprake van verzakking, en ook heeft Flevoland last van hittestress.

Ze heeft gezocht wat de corporaties doen aan

klimaatadaptatie. Een corporatie die ook in Almere zit (de Alliantie) heeft er werk van gemaakt. Er is een uitgebreide gids gemaakt met een klimaatatlas, oplossingsrichtingen, stroomschema's voor de aanpak. Dat wil niet zeggen dat het allemaal al verwerkt is in de concrete nieuwbouw.

Op www.klimaatindestraat.nl staat een schat aan informatie; kaartmateriaal, ideeën, goede voorbeelden in Flevoland.

Enkele voorbeelden zijn:

- In Almere zijn de Groene Buren. Bewoners bewust maken van hoe ze hun tuin klimaatvriendelijk kunnen inrichten. Meer groen, minder tegels, beter voor biodiversiteit en meer waterabsorptie.
- In Lelystad worden groene parkeervakken (half verhard) aangelegd, waardoor regenwater vastgehouden wordt, makkelijker kan wegstromen en niet naar het riool gaat.
- In Marknesse worden tegen hittestress daktuinen aangelegd.

Centrada maakt werkt van hittestress door zonweringen aan te brengen. Alle woningen en appartementen die veel zon hebben, worden op korte termijn voorzien van zonweringen. Bouwen met overstek is nog niet standaard. Er worden bomen geplant en bestaande bomen blijven staan bij nieuwbouw.

Peter Glas vindt het mooi te zien dat woningbouwcorporaties dit oppakken. Er is overleg met Aedes om te proberen er een landelijke impuls van te maken, zodat uiteindelijk alle partijen op dezelfde vlieghoogte kunnen komen.

De verschillen tussen gemeenten en tussen gebieden in Nederland zijn immens. De minister heeft in januari 2022, deels in reactie op de twee genoemde brieven over de relatie tussen woningbouw en klimaatadaptatie, aangekondigd dat de Kamer heeft toegezegd dat er een Actieprogramma Klimaatbestendige Bouw komt.

Leen Verbeek deelt zijn observaties

Begin juni was hij, namens de Raad van Europa, in de Verenigde Naties. 193 landen vergaderden over de Sustainable Development Goals, waarvan dit vraagstuk onderdeel is. Dus 193 landen zijn bezig met die agenda. Wat zijn aandeel betrof gingen de discussie en zijn voordrachten over hoe het voor elkaar te krijgen is om bij de analyse van het vraagstuk, te bepalen wie nu wat doet, een soort Model Shift. En dat op het niveau van de VN. Uit allerlei onderzoeken blijkt keer op keer dat, als we aan deze agenda willen werken, het waar is dat de internationale of landelijke overheden dit soort analyses kunnen maken, prachtige plaatjes kunnen laten zien.

Maar uit de praktijk blijkt dat 70% van de daadwerkelijke resultaten door gemeenten wordt bereikt. Hoeveel ministeries er ook zijn of welk kabinet er is, hoeveel geldstromen er allemaal beschikbaar komen, het uiteindelijke werk wordt door gemeenten (en in een aantal gevallen provincies) gedaan.

Toch gaat het alsmaar, ook op het niveau van de VN, over discussies tussen nationale overheden die meer dan goed in staat zijn om prachtige PowerPointpresentaties te maken en nota's te schrijven ter onderbouwing van waarom iets nodig is, maar dat daarmee is nog niets gerealiseerd.

Zijn opdracht was om in de eindverklaring van dat congres voor elkaar te krijgen dat er erkenning ontstond over de rol van gemeenten en provincies in dit vraagstuk. Dat is gelukt.

De afgelopen tijd is hij vaak op de Floriade geweest; de provincie heeft daaraan meegewerkt. De Floriade kent twee hoofdstukken: de "Eftelingkant" en de bedrijfsmatige kant. Het aantal bezoekers (de "Eftelingkant") valt tegen, maar de bedrijfsmatige kant is een doorslaand succes geweest. De provincie had een paviljoen ontwikkeld dat alleen gericht was op die bedrijfsmatige kant. Het feitelijke functioneren van het paviljoen was gericht op het creëren van programma's waar het bedrijfsleven elkaar ontmoet, kennis en ervaring uitwisselt, innovatietrajecten

met elkaar bespreekt, elkaar versterkt en stimuleert om daarmee verder te gaan. De doelstelling die daar vanuit het college van GS op los werd gelaten, is in veel grotere mate bewaarheid dan het college kon bevroeden toen de provincie eraan begon.

Het bedrijfsleven was zo enthousiast dat het paviljoen al maanden voordat de Floriade open ging, volgeboekt was door clusters van het bedrijfsleven, die keer op keer met elkaar in gesprek gingen om te kijken hoe ze bij innovatiemogelijkheden met elkaar kunnen samenwerken. Er ontstond een omslag die in het verleden niet op die manier gezien werd. Veel bedrijven van een bepaald type zagen elkaar voorheen als concurrenten. En ineens ontstond er een enorme behoefte aan ontmoeting en kennisuitwisseling. Ze begrepen heel goed dat ze elkaar nodig hebben om daadwerkelijk verder te komen.

Het succes van het paviljoen van de provincie is zo groot dat in het provinciehuis een discussie gaande is over niet te stoppen met dat paviljoen, ook al stopt de Floriade. Het bedrijfsleven geeft letterlijk aan dat ze te weinig plekken hebben in Nederland waar dit soort dingen kunnen gebeuren. Een soort clubachtige setting waar men bij een kopje koffie het gesprek aangaat en kennis uitwisselt.

Hij vreest dat de kennis op het terrein van klimaat helaas nog te elitair is. Vanaf het begin is hij naar

de Deltacongressen geweest. Daar komt de grote Nederlandse "sociale waterbubbel" bij elkaar, die het goed vindt om met elkaar over deze dingen te praten, maar het eigenlijk al wel weet.

Als Commissaris van de Koning vindt hij het lastig dat er veel Statenleden zijn die dat verhaal niet tussen de oren hebben. Of die een achterban hebben die zich ernstig afvraagt of dit allemaal wel waar is. Waar de problematiek nog niet doorgedrongen is. De "sociale waterbubbel", staagt er nog onvoldoende in om het grote publiek, de burger duidelijk te maken wat er aan de hand is. Ook die moet daarvoor interesse hebben, het raakt rechtstreeks de ontwikkeling van Flevoland. Hij merkt al enkele jaren dat Flevoland in een nieuwe fase van haar ontwikkeling gekomen is.

De eerste fase was de tijd dat Flevoland modder was. Er waren goede redeneringen over waar Lelystad en Almere moesten liggen. Zij conclusie is dat dit werk helemaal niet slecht gedaan is, de eerste inrichtingsideeën bleken succesvol.

De huidige fase markeert zich door heel grootschalige ontwikkelingen. Tien jaar geleden ging de discussie over hoe bedrijven zo ver te krijgen dat ze naar Flevoland willen komen. Nu moeten bedrijven die zich hier willen vestigen op hun beurt wachten, er zijn er te veel. De provincie praat met bedrijven die met 2.000, 3.000 en zelfs 5.000 werknemers naar Flevoland willen komen. Het type gesprek dat nu gevoerd wordt, is volstrekt anders dan in het verleden. De provincieambtenaren moeten zich scholen om dat soort gesprekken te kunnen voeren. Zeker als het internationale bedrijven zijn.

Analyses veranderen in de loop der tijd. Er is een Deltacommissaris nodig, om niet alleen de feiten op tafel te leggen, maar ook om een relatie te leggen met waar die feiten vandaan komen en waarom het feiten zijn. Als je problemen wilt oplossen, moet een analyse gemaakt worden van de inschatting van hoe het probleem zich doorontwikkelt, hoe daarop te anticiperen.

Dat geldt zeker ook voor het vraagstuk van klimaatadaptatie. Je moet de moed hebben met elkaar te prognosticeren, aannames te doen, al weet je dat het in de werkelijkheid bijstelling zal vragen. Voor die meerjarenplannen is kennis nodig en die kennis is schaars.

Vragen uit de zaal en antwoorden

Hoe wordt aangekeken tegen wonen op water, drijvende woningen?

Peter Glas antwoordt dat eerst moet worden nagedacht over waar je woningbouw wilt realiseren. Woningen worden gefundeerd op heipalen op het zand en de koppen worden gesneld op maaiveld. Dat is 1,5 m te laag. Bouwtechnisch moet het niet moeilijk zijn om iets hoger te bouwen. Drijvend bouwen hoeft niet eens, bij iets hoger bouwen is het aantal kwetsbaarheden al verminderd.

Hij juicht het toe als ook in de opleidingen meer aandacht wordt gegeven aan ideeën als drijvend bouwen, op palen bouwen, amfibisch bouwen. Ook daar is capaciteit schaars.

De voorzitter denkt terug aan zijn eigen tijd als gedeputeerde met onder andere Markermeer-IJmeer in zijn portefeuille. Toen bij ideeën over bouwen in het water, onmiddellijk Natura 2000 genoemd werd. Natura 2000 maakte dat onmogelijk, de kwaliteit van het water en van de natuur ging dan nog sterker achteruit. Van Brussel mocht niet in het water gebouwd worden. Eerst moet de ecologische kwaliteit van de natuur in het water verbeterd worden. Wel mochten de Marker Wadden als natuurverbeteraars aangelegd worden, maar vooralsnog geen woningbouw.

Maak het plan van ingenieur Lely af, polder de Markerwaard in.

Peter Glas reageert dat de optie inpoldering op dit moment niet nadrukkelijk op tafel ligt.

De voorraadfunctie van het IJsselmeer en het Markermeer moet daarbij in beschouwing genomen worden. Deze "regenton" heeft een belangrijke functie. In 2018 liep die "regenton" echt tegen zijn grenzen aan, dreigde de drinkwatervoorziening van Noord-Holland in het geding te komen. Die zoetwatervoorziening is voor Nederland van kritisch belang.

Leen Verbeek geeft aan dat bij Pampus nagedacht wordt over wat in het water gedaan kan worden. Zolang dat drijvend is, vermindert dat niet de watercapaciteit, beweegt het mee met de verschillende niveaus. Het is niet uit te sluiten dat discussies hierover op termijn weer ontstaan.

Uit rapporten blijkt dat Nederland een heel hoog kennisniveau heeft. Maar je hebt alleen iets aan kennis als die overgedragen wordt, je met elkaar tot conclusies en concrete plannen kunt komen. Is er geen behoefte aan het samenbrengen van die kennis in een 6^e Nota Ruimtelijk Ordening?

Peter Glas antwoordt dat er sprake van is dat er een Novex komt. Erkend wordt dat we tegen grenzen aanlopen, soms over grenzen heen zijn gegaan, dat het urgent wordt om op onderdelen te gaan handelen.

De gemeenten hebben de schop in de hand, daar wachten de burgers op. Het Deltaprogramma is een nationaal programma, het is opgebouwd met de VNG, de gemeenten, de provincies, de waterschappen en het Rijk. Het Rijk is een minderheidsaandeelhouder in de opgave. Het programma leunt en steunt op de financieringskracht en de uitvoeringskracht van de regio (provincies, gemeenten, waterschappen).

Kan de ruimte voor woningbouw niet slimmer gebruikt worden?

Martine Visser antwoordt dat in Nederland wordt uitgegaan van ongeveer 65 m² per persoon aan woonruimte. De woonruimte die er is, wordt nu niet altijd efficiënt gebruikt. De huurverlaging die van rijkswege wordt doorgevoerd stimuleert mensen niet om door te stromen naar een kleinere en betaalbare woning.

Afsluiting / dankwoord

De voorzitter, Andries Greiner, bedankt de sprekers voor hun boeiende lezingen en de beantwoording van de vragen. Ze krijgen een boeket bloemen en de bundel *Eene quaestie van noodzakelijkheid*, geschreven door André Geurts. Voor keynote spreker Peter Glas is er bovendien de zeldzaam te verkrijgen biografie van Cornelis Lely, geschreven door mr. K. Jansma.

Andries Greiner bedankt de aanwezigen voor hun komst en sluit deze geslaagde middag.

cornelis lely lezing